

NARRATIVA

Monika Zgustova, *La dona dels cent somriures*. Proa. Barcelona, 2001.

Monika Zgustova és coneguda sobretot per les seves acurades traduccions del txec i del rus i per ser col·laboradora habitual de l'AVUI, *La Vanguardia* i *El País*. El 1996 va publicar *Els fruits amargs del jardí de les delícies*, una extraordinària biografia novel·lada de l'escriptor Bohumil Hrabal, gestada durant 4 anys a partir de les converses que va mantenir amb ell tot fent la ronda per les cerveseries del barri antic de Praga. De fet, n'hi ha que pensem que l'autèntica veu de Hrabal, la substància de la seva oralitat desbocada, només es troba en les traduccions que Zgustova va fer dels seus llibres. Els que no coneixem el txec, doncs, potser ens hauríem de preguntar si no estem més enamorats de les traduccions de Zgustova que no pas de l'obra de Hrabal.

Els fruits amargs del jardí de les delícies van ser com un saborós aperitiu que deixava entreveure el que aquesta txeca establerta a Catalunya des dels anys vuitanta era capaç de fer amb els fogons de la seva pròpia escriptura. Ha trigat anys a servir-nos el primer plat, però l'espera ha valgut molt i molt la pena, perquè a *La dona dels cent somriures* Monika Zgustova es revela com una veritable artista a l'hora de recrear ambients i paisatges sentimentals. Les tres històries que formen la novel·la estan protagonitzades per tres dones reals de caràcter i vida singulars: la duquessa d'Alba, amant de Goya, la narradora Bozena Nemcová i l'escriptora russa Nina Berbèrova.

Però no es tracta de biografies sinó d'un tríptic novel·lat que té uns referents verídics situats en èpoques històriques concretes: les intrigues de la cort madrilenya del segle XVIII, el sorgiment dels nacionalismes a la segona meitat del segle XIX

i l'exili dels intel·lectuals russos a la primera meitat del segle XX.

Les tres dones il·lustren allò que precisament Nina Berbèrova va descriure a *El subratllat és meu*, les seves agudes i estimulants memòries. Totes van

aconseguir forjar-se una vida pròpia, malgrat patir circumstàncies històriques i personals adverses, gràcies a la *dimensió vertical* de la seva existència, que Berbèrova definia com "voler llegir, voler pensar, voler saber" (i que

contraposava a la *dimensió horitzontal*: la vida quotidiana i el pa de cada dia). Totes tres van sobreviure als fracassos de la vida i de les relacions amoroses, gràcies al refugi que donen l'art, la cultura i fins i tot

>>>

La narradora i traductora txeca Monika Zgustova

La dimensió vertical

AIDA SEGURA

Armes per als cretins

FRANCESC FOCUET

TEATRE

Monika Zgustova, *Las aventuras del buen soldado Svejik*. Argitaletxe Hiru. Hondarribia, 2000.

La novel·la *Las aventuras del bon soldat Svejik* (1923), de l'escriptor txec Jaroslav Hasek, ha estat un referent imprescindible per a la dramàtica política d'ençà que Erwin Piscator en va fer un muntatge el 1928. Un dels col·laboradors de l'adaptació escènica de la novel·la fou, ni més ni menys, Bertolt Brecht, que havia enllestit ja *Un home és un home* (1926) i que, anys més tard, manllevaria també el personatge de Hasek per escriure *Svejik a la Segona Guerra Mundial* (1941-1944). Si Piscator havia viscut en la seva pròpia pell la dolorosa experiència de la Primera Guerra Mundial, Brecht s'inspirava en la Segona per mostrar un personatge que se serveix del llenguatge dels mesells, de l'obediència estricta, per resistir a l'autoritat nazi i, així, evidenciar-ne les contradiccions flagrants i destructives.

Monika Zgustova s'ha deixat seduir per la vigència de la novel·la de Jaroslav Hasek per fer-ne una adaptació teatral. Zgustova apunta en el pròleg que l'obra profètica de Hasek anticipà la imposició dels totalitarismes d'Estat i la uniformització cultural que arribarien a envair tràgicament l'espai íntim de l'ésser humà en la història contemporània. Per Zgustova, la novel·la de Hasek retrata com Svejik compleix les prescripcions al peu de la lletra tan grotescament que arriba a desemmascarar l'absurditat de l'Ordre. En la seva adaptació, Zgustova s'ha basat en la primera part de la novel·la, en què Svejik s'enfoca a les principals institucions i aconsegueix mofar-se de tota la maquinària estatal, amb la seva retòrica innocent i ingènua en aparença.

Las aventuras del buen soldado Svejik, de Zgustova, desenvolupa l'acció en 55 escenes breus

que tenen lloc en diversos indrets de la Praga de Kafka. La peça s'inicia tot just a les vigílies de la Primera Guerra Mundial, amb la notícia de l'assassinat de l'arxiduc Francesc Ferran (el 1914) a Sarajevo, a Bòsnia. Josef Svejik, trafegant de gossos robats, bocamoll empedreït, és detingut diverses vegades per agents de la policia secreta austríaca que l'acusen d'alta traïció per ultratjar l'emperador, per aprovar en públic l'assassinat de l'arxiduc o per proclamar a plena veu l'esclat immediat de la guerra. Les reiterades detencions el duen a passar per diverses instàncies oficials que intenten de totes totes, sense sortir-se'n, fer-lo culpable o reconèixer-lo com a idiota integral.

Svejik, un pallaso enmig d'un circ que no li és aliè, subverteix, des de la lògica més estricta, la lògica de l'Ordre. La retòrica càndida de Svejik (magnífic el monòleg que verbalitza després de ser expulsat del manicomi!) i el seu grotesc comportament deixen al descobert els raonaments en què es basa l' Autoritat per prohibir, perseguir o sancionar la dissidència. Les seves paraules encerten, sense escapar-se de la rèplica de l'esclau, les causes profundes de la guerra o la perversió que s'amaga darrere de la racionalitat del poder.

Els personatges, traçats com a caricatures, bé podrien imaginar-se a manera de ninots animats, ja siguin víctimes de la submissió politico-social als poders fàctics, ja siguin representants d'aquests poders. Piscator en el seu muntatge, segons recorda Brecht a *Quatre converses sobre teatre*, "mostrava com els superiors posaven el soldat en marxa, però aquest s'interposava contínuament en llurs projectes i, malgrat que aparentment obeïa totes les ordres, mai no arribà a posar els peus al camp de batalla". Zgustova ha clos la seva adaptació escènica quan Svejik se'n va cap al front i, per tant, ha preferit un final obert. És el darrer encert d'una magnífica versió, de plena actualitat.

La dona dels mil recursos

MATTHEW TREE

La primera cosa que s'ha de dir és que Monika Zgustova ha estat una sort i a la vegada un luxe per la literatura d'aquest país. Una sort perquè ha traduït una trentena d'obres de narrativa i poesia txeca i russa a l'espanyol i, sobretot –per ser menys habitual–, al català; perquè entre aquestes traduccions hi ha deu obres de Bohumil Hrabal (cinc més de les disponibles en llengua anglesa) i la traducció definitiva al català de l'obra mestra *Bon soldat Svejik*, de Jaroslav Hasek. De manera que es pot afirmar sense exageracions que Zgustova –que també ha traduït Václav Havel, Milan Kundera, Anna Akmátova i Dostoievski– és la principal responsable de la introducció de la literatura txeca i part de la literatura russa a l'Estat espanyol en general i als Països Catalans en particular. I dic que és un luxe, perquè algunes d'aquestes traduccions són entre les millors i més completes que mai s'han fet d'aquests autors; i també perquè gràcies a ella tenim un diccionari rus-català, per no dir res de la seva biografia sensible i commovedora de Bohumil Hrabal (*Els fruits amargs del jardí de les delícies*), la primera mai feta sobre aquest autor i publicada primer en llengua

catalana (una exclusiva mundial; ara és disponible en sis idiomes més).

No és sorprenent, doncs, que a Monika Zgustova se li hagin atorgat dos dels premis més prestigiosos del país, el Serra d'Or (1989) i el Ciutat de Barcelona (1995).

Ja s'ha comentat que *La dona dels mil somriures* –la novel·la que Zgustova acaba de publicar– no sembla, ni de lluny, una primera novel·la, segurament perquè, més que ser una traductora i biògrafa que acaba de convertir-se en novel·lista, Monika Zgustova sempre ha estat, en el fons, una escriptora creativa que durant anys va preferir esmerçar els seus esforços en les traduccions (d'aquí l'extraordinària qualitat d'aquestes) i que després va escriure una biografia que conté elements novel·listics i que ara, com si fos la cosa més lògica del món, ha acabat creant una novel·la brillant, això sí, que utilitza alguns recursos biogràfics.

La dona dels mil somriures, doncs –escrit en un estil natural sense ser falsament col·loquial, poètic quan toca (i mai quan no toca), ple de contrapunts lleugerament humorístics que eviten que sigui embafador i ric en vocabulari però no tan ric que l'hàgim de llegir amb l'Alcover-Moll obert al costat– és el punt culminant d'una trajectòria literària del tot consistent.